

Fyzický zeměpisný faktor ve vojenském umění

Upravený a zkrácený článek plukovníka K. A. Kozlova, kandidáta vojenských věd, docenta, člena Akademie věd SSSR, uveřejněný v sovětském časopise „Vojennaja mysl“ čis. 7/1977.

Při studiu problémů vojenské vědy se setkáváme se značným množstvím faktorů, které různě ovlivňují praxi vojenské výstavby a řešení mnoha operačně strategických otázek. Mezi nimi má důležité místo fyzický zeměpisný faktor, který tvoří komplex přírodních podmínek. Jsou charakteristické pro kterékoli válčisti nebo strategický (operační) směr a ovlivňují přípravu a vedení válečné činnosti.

Fyzický zeměpisný faktor značně ovlivňuje rozpracování strategických zámyslů a plánů, určení i splnění úkolů vedení válečné činnosti a v určité míře působí na výstavbu a přípravu ozbrojených sil. Různé přírodní podmínky kladou specifické požadavky na organizaci vojsk, bojovou techniku a výzbroj i na bojové použití druhů ozbrojených sil a mají vliv na způsoby vedení válečné činnosti.

Historické zkušenosti svědčí o tom, že zeměpisná poloha a fyzický zeměpisný faktor neustále podstatně ovlivňovaly vojenskou strategii a výstavbu ozbrojených sil bezmála všech průmyslově vyspělých států, které disponovaly značným vojenským potenciálem. Ovlivňoval také rozpracování způsobů vedení válečné činnosti na různých válčistích.

S postupným rozvojem prostředků vedení války se měnila úloha fyzického zeměpisného faktoru. Ve stejných podmínkách, ale dokonaleji vyzbrojená vojska soudobou vojenskou technikou a výzbrojí,

lépe snášela nepříznivé vlivy prostředí; to se projevilo v určité výhodě vůči nepříteli.

Optimální rozdělení sil a prostředků k vedení prvních operací války v celku je možné na základě správného zhodnocení vojenskopolitické situace na válčisti. To umožňuje stanovit, který z pravděpodobných nepřátel je nejnebezpečnější, tj. má největší ekonomický, morální a politický potenciál, dále i to, které z válčistí je hlavní. Při plánování válečné činnosti strategické velení uvažuje o charakteru fyzických zeměpisných podmínek, rozmístění a zranitelnosti životně důležitých prostorů, nejdůležitějších politických a hospodářských střediscích nepřítelů a operační přípravě území válčistí.

Celkově vojenské zeměpisné podmínky válčisti jsou důsledně hodnoceny při stanovení operačně strategických úkolů, volbě objektů pro úder, směru hlavního a jiných úderů. Tyto rysy, spolu s dalšími faktory, jsou podmíněny fyzickými zeměpisnými podmínkami. Volba směru hlavního úderu je podmíněna nejen vojenskopolitickými cíli operace (války) a charakterem přípravy území do celé hloubky válčisti, ale také specifikou přírodních podmínek. To je zvláště zřejmé ve spojitosti s velkým prostorovým rozmachem soudobých operací a možným použitím jaderných zbraní. Vedení jaderných úderů může mít za následek vytvoření rozsáhlých pásem zničení a zátop, radioaktivního za-

moření a požárů, které na dlouhou dobu úplně vylučují pobyt vojsk v nich nebo vedení válečné činnosti. Terén se může podstatně změnit nejen v charakteru pokrytosti a hydrografie, ale také ve formě reliéfu. Všechno to musíme předvídat v praxi přípravy a vedení operací. V míru je tato otázka předmětem studia teorie vojenského umění.

Použití nejnovějších prostředků může přivést k úmyslnému využití přírodních sil pro vojenské cíle způsobem aktivního působení na prostředí a na fyzické procesy v přírodě. Mezi strategý na Západě vznikly teorie „geofyzické války“, které předpokládají vytváření umělých zemetřesení, přílivů, dlouhotrvajících lijáků, magnetických bouří, horských závalů, sesuvů půdy, sněhových lavin atd. Američtí stratégové v průběhu mnoha let dělali různé „geofyzické experimenty“ v Indočíně s využitím herbicidů. V poprášených (zasazených) prostorech, kromě eroze, došlo ke ztrátě minerálních látek v půdě, řeky byly zamořeny nebezpečnými chemikáliemi, vyhnula rýže, kaučukové plantáže, domácí zvířectvo a ze stromů spadalo listí.

Není náhodné, že v květnu roku 1977 představitelé 33 států — členů OSN podepsali konvenci o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného využívání prostředků působení na přírodní prostředí.

Soudobé operace mohou být vedeny na rozsáhlých prostorech; to se pochopitelně odráží ve složitosti zkoumání celého komplexu faktorů, které určuje jejich vedení.

Rozebereme některé prvky fyzického zeměpisného faktoru (reliéf, hydrografie, vegetace, podnebí) a pokusíme se prozkoumat na základě zkušeností z válek jejich vliv na válečnou činnost a vzájemné souvislosti zeměpisného faktoru a vojenského umění.

Válečná činnost může být zahájena v podmínkách různého zeměpisného prostředí. Proto její prvky budou různě ovlivňovat využívání jednotlivých druhů zbraní a bojové techniky i bojovou činnost vojsk.

Při plánování operací vzniká potřeba zjistit v celém komplexu vliv fyzických zeměpisných podmínek v rámci strategického (operačního) směru a válčičtí. V celku je to nutné ke správné volbě směrů úderů, forem a způsobů vedení operace, bojového použití druhů vojsk a druhů ozbrojených sil, dále i pro organizaci materiálně technického a jiných druhů zabezpečení. Všestranné zhodnocení fyzických zeměpisných podmínek předurčuje možnost přijetí optimálního rozhodnutí k operaci.

Tyto podmínky mají v jednotlivých prostorech různý charakter. Jak potvrzují zkušenosti ze dvou světových válek, k vedení operací jsou nejvýhodnější roviny, které leží ve středních šířkách Evropy a Asie. V těchto prostorech můžeme použít značná uskupení pozemních vojsk a dalších druhů ozbrojených sil. V takovém terénu je výhodnější budovat letiště, různé železniční stavby a komunikace. Existují podmínky k účinnému využívání všech druhů bojové techniky a dopravních prostředků, což napomáhá vysoce manévrové činnosti vojsk.

Přírodní podmínky středních šířek severní polokoule využívají mnohé armády jako zkušební podmínky pro rozpracování hlavních principů bojového použití vojsk, výzbroje a techniky.

Hodnotíme-li zvláštnosti rovinatých prostorů, zjistíme, že tento prostor je těžký tím, že je domněle nebo „základně“ jednoduchý a podvede toho, kdo mu uvěřil a zjednodušuje operačně taktické propočty. Jde o to, že rovinatý terén se podstatně liší svým charakterem. Např. Východní evropská a Velká čínská rovina, polární tundry a pískové africké pouště, holandské nížiny a kamenité pouště Syrie jsou značně odlišné z hlediska průchodnosti a jiných fyzických zeměpisných parametrů.

Těžko schůdnými přírodními překážkami jsou i hory. Jak potvrzují zkušenosti z válek, operace v horských prostorech v širokém rozměru mohou být vedeny převážně na směrech dostupných vojskům. Jejich izolace, podminěná složitými přírodními překážkami, určuje nutnost vytváření samostatných uskupení vojsk, schopných samostatně plnit bojové úkoly do značné hloubky. Každý z takových směrů, který vede k hlavnímu, životně důležitému prostoru, může mít včas připravená obranná pásma a opevněné prostory. Ty zpravidla přinutí vojska uskutečnit značný počet opatření k překonání horských hřbetů a průlomu obrany nepřitele.

Zkušenosti z Velké vlastenecké války svědčí o tom, jaké složité horské překážky musela vojska v útoku překonávat. Podrobněji rozebereme jen jeden z prvků fyzických zeměpisných podmínek, tj. podnebí, a prozkoumáme jeho vliv na válečnou činnost.

V soudobých válkách, které mohou být rozpoutány v různorodých klimatických prostorech kontinentů, je nevyhnutelný manévr velkých uskupení vojsk na velké vzdálenosti. To má za následek „přeorientovat se“ z podnebí na podnebí, ze sezóny na sezónu. Zřejmě jsou nevyhnutelné i „klimatické ztráty“, protože nejen akli-

matizace, ale také reklimatizace vojsk (jak to potvrzuje praxe) se nemusí vždy podařit.

Druhá světová válka ještě jednou potvrdila složitost vedení operací v období horkých dnů. Horka, stejně jako zima, mohou vadit soudobým armádám, nebo opačně napomáhat jejich bojové činnosti. Nejednou přerušovaly operace nepřipravených vojsk a donutily je k operačním přestávkám. Např. štáby japonské, americké a německé armády v letech minulých války ne vždy opravovaly operačně taktické propočty s přihlédnutím ke zvlášť horkému počasí, které napomáhalo vzniku požárů, které zvyšovaly účinnost dělostřelectva a letectva. Kromě toho bojující strany často nebraly v úvahu následky náhlé změny teploty, které psychicky vyčerpávaly, zhoubně působily na techniku a byly zvlášť nebezpečné, kdy na jednom válčišti v průběhu jen několika dnů vojska musela „přecházet“ z jedné sezóny do druhé. Také v soudobých podmínkách, vzhledem k širokým možnostem manévru vojsk, se s tímto jevem můžeme setkat poměrně často.

Vedení operací v zimním období, jak o tom svědčí zkušenosti z válek, vyžaduje nejen operační a vojenské technické, ale také zdravotnické propočty (úvahy). Negativní vliv na vojáků a techniku budou mít nízké teploty vzduchu, sněžení, náledí atd. Jejich působení na bojovou činnost vojsk, jak to potvrzují zkušenosti z minulých válek, bylo někdy tak silné, že vedlo ke zmaření operací. Současně však je možné také využívání těchto, bojovou činností ztěžujících faktorů, ve prospěch úspěšného plnění bojových úkolů.

Také obleva a období nesjízdnosti cest někdy svým významem přesahují operačně taktický rámec a zasluhují z mnohých hledisek operačně strategické zhodnocení. Uskutečnění korusně-ševčenkovské útočné operace na konci zimy roku 1944 bylo neočekávané pro německé velení. Překvapení a dovedná činnost sovětských vojsk v této roční době, v období nesjízdnosti cest v mnohem zabezpečily úspěch operace.

Potvrzují-li zkušenosti z minulých válek, že vojska a štáby někdy nepočítaly se změnami teplot, potom ještě méně uvažovaly o (úplně, přesně a včas) směru a síle větru, o jeho vlhkosti. Např. v průběhu sražení v severní Africe v listopadu roku 1942 písková bouře „rozdělila“ operaci na množství nesladěných bojů mezi tankovými a pěšími jednotkami Angličanů, Němců a Italů. Němečtí historikové si stěžují na severovýchodní sněhové vichřice, které zuřily po mnoho dní v roce 1942–43 na Donu a v Povolží, a dosahovaly takové sí-

ly, že např. na jednom letišti jižně od Stalingradu bylo několik letounů zničeno.

V tak složitých bouřkových podmínkách byla úplně vyloučena činnost letectva. Bouřkové počasí, vzpomíná účastník výsadek 10. 7. 1943 na ostrov Sicílie, pomohlo zabezpečit nenadálé vysazení. Fašistické průzkumné letouny měly strach vzlétnout za takového počasí, nepřátelské divize na pobřeží nebyly dostatečně bdělé a předpokládaly, že vojska spojenců nebudou riskovat. Bouře dokonce odstranila nebezpečí naražení výsadekových lodí na mělčinu. Na druhé straně američtí autoři přiznávají, že „důsledky počasí“ zaplatila draho vzdušná výsadeková vojska spojenců v této operaci. Čtyři prapory 82. vzdušné výsadekové divize byly rozptýlené na úseku 100 km dlouhém, tj. bezmála v celé šířce invaze armády. Zřejmě i v současné době budeme muset uvažovat o důsledcích nepříznivého počasí na různou bojovou a dopravní techniku.

Zdálo by se, že přísné zhodnocení detailů situace nám umožní vyhnout se velkým chybám a těžkým následkům při vedení operací. Zkušenosti z válek potvrzují, že v soudobých podmínkách budeme muset hodnotit období větrů nejen z operačně taktického, ale také vojenskostrategického a vojenskotechnického hlediska, zejména v podmínkách použití jaderných zbraní.

V praxi budeme muset také uvažovat s obdobím vlhka, protože i dokonalé bojová technika a dopravní prostředky jsou citlivé na vlhkost. Historie z válek svědčí o tom, že s touto okolností se včas nepočítalo v suchém období roku.

Dešť a sníh pro otužilá, dobře připravená a vybavená vojska, jak to potvrzují zkušenosti z Velké vlastenecké války, mohou se stát doplňující zbraní.

Ve vztahu k období dešťů, jako i k jiným ročním obdobím, je nejdůležitější si ujasnit různé praktické následky tj. přímo, nepřímé i vedlejší. Např. praktickým důsledkem dešťů bezmála na všech strategických (operačních) směrech je zhoršení průchodnosti terénu a pochopitelně snížení tempa útoku (přesunu), ztížení manévru silami a prostředky atd. Vševojskový štáb, který získá zprávy o očekávaných dlouhodobých lijácích, by měl udělat závěr v tom smyslu, že liják je záplava a ta má za následek ztrátu brodů a možná i zničení mostů na plovoucích podporách. Odpovídající specialisté ve štábu musí přijmout opatření k prodloužení mostů, protože řeka se rozšíří. To např. zapomněla předvídat anglo-americká vojska, která počítala s délkou pontonového mostu přes řeku Rýn 260 m. Avšak po náhlé záplavě

(22. 4. 1945) bylo nutné most prodloužit na 1300 m.

Nevyhnutelným následkem sezónních lijáků v rámci strategických (operačních) směrů jižních válečků je bujný růst tropické vegetace, která může v průběhu 1—2 dnů zcela znehodnotit upravené přistávací plochy pro vrtulníky v džungli.

Srážky ve formě deště nebo sněhu snižují účinnost zápalných dělostřeleckých střel, leteckých pum a dalších prostředků ničení. Např. americko-francouzské velení se obávalo, že po bombardování a dělostřelecké palbě na postavení hitlerovců v jižní Francii (15. 8. 1944) vzniknou rozsáhlé a dlouhotrvající lesní požáry na svazích přímořských Alp. Za takovéto situace by si třístatisícová armáda spojenců sama přehradila další postup do hloubky Francie souvislou stěnou ohně a navíc ještě v parném letním počasí. Toto vážné nebezpečí však odvrátily silné deště nad celou jižní Francií v předvečer vylovení.

Poučení z minulých válek varují před nedocenením období dešťů, před představou, že vojska budou nucena překonávat jen rozvodněné řeky, hlubší močály a cesty, které se změnily v potoky. Stáb a všechny služby budou muset, jak to potvrzují zkušenosti z války ve Vietnamu, počítat s takovými následky období dešťů, jako je např. rychlejší znehodnocení proviantu, nadměrné množství vlhkosti ve vzduchu, které vede ke korozi kovů, invaze moskytů atd.

Význam nízké oblačnosti pro taktickou činnost letectva je všeobecně známý. Méně je však známo to, že na některých operačních směrech a v určitém ročním období může na dlouhou dobu zasáhnout rozsáhlé prostory a z taktických podmínek přeroste v operačně strategické. Např. oblačnost, která ulehčila evakuaci anglické armády z Dunkerque (30.—31. 5. 1940), ztížila činnost německého letectva i v Norsku, čímž se snížily ztráty evakuovaných spojeneckých vojsk. V soudobých podmínkách musíme uvažovat s vlivem nízké oblačnosti i na práci radiolokačních prostředků.

Mlha, tak jako i všechny další projevy podnebí, podle zkušenosti z válek, bereme v úvahu nejen při plánování operace, ale také v jejím průběhu, kdy nás nutí k právě nových propočtů. Mlha není tolik nebezpečná sama o sobě, ale nebezpečná je nezalost se jí přizpůsobit. Např. volba terénu pro výstavbu strategického objektu může být diktována meteorologickými podmínkami: letiště světového významu v Anglii bylo vybráno v určitém prostoru pro malé množství mlh, které je pro

Anglii výjimečné. Na druhé straně mluhu využila vojska 4. ukrajinského frontu k tomu, aby s minimálními ztrátami překonala vodní překážku a obsadila město Bystrica v Karpatech.

Plánování operace na kterémkoli strategickém (operačním) směru musí být úzce skloubena s možnostmi vlivu prvku fyzického zeměpisného faktoru. Jejich opomíjení může mít nepříznivé následky.

Cím rozsáhlejší je válečné a různorodější jeho přírodní zvláštnosti, čím více druhů ozbrojených sil a druhů vojsk se zúčastní operací, čím širší je rozsah druhů používaných zbraní, tím více různých problémů, které vyplývají z fyzického zeměpisného faktoru, budou muset řešit velitelé a štáby. Současně však, čím rychlejší a účinnější je bojová technika a dokonalejší dopravní prostředky, tím větší spád má operační situace a tím méně času mají velitelé a štáby na přijetí optimální varianty rozhodnutí. Z toho vyplývá značný význam přesného a podrobného studia charakteristiky operačních směrů na válečnické doby zahájení válečné činnosti tj. znalosti konkrétních podmínek a zvláštností válečnické, na jehož území budou pravděpodobně vedeny operace. Úspěch operace je do značné míry podmíněn zhodnocením výhod a možných nevýhod válečnické, které jsou přirozené a nevyhnutelné i při nejlepším rozhodnutí.

Válečnické, jako prostor ozbrojeného zápasu, se neustále mění z hlediska některých charakteristik (komunikace, překážky atd.); ty se však nemění tak, jako součást bojové techniky. Jestliže se výzbroj neustále zdokonaluje a mění poměrně často (z toho vyplývá, že se rychle mění také způsoby jejího využívání), pak hlavní parametry a charakteristika strategických a operačních směrů na válečnické v průběhu dlouhé doby se jen částečně změnily. Zvláště proto musíme dokonale znát zvláštnosti každého válečnické a strategických (operačních) směrů.

Zdokonalování technického vybavení a výzbroje armády v žádné případě nemůže ospravedlnit ignorování charakteristik válečnické a přehlížení jeho zvláštností. Studium válečnické musí být nejen podrobné, hluboké a všestranné, ale také včasné. Jakkoli by se zdálo válečnické známým, vždy však má jen jemu vlastní zvláštnosti. Není však těžké poznat hlavní zvláštnosti válečnické. Složitost je v tom, abychom udělali praktické a konkrétní závěry ze všeobecně známých vojenských zeměpisných charakteristik.

Z rozebírané problematiky můžeme vyvodit tyto závěry:

1. Fyzický zeměpisný faktor značně ovlivňuje rozpracování operačně strategických zámyslů, plánování a vedení válečné činnosti.

2. Má objektivní charakter a závisí na něm bojová činnost obou bojujících stran. Výhodu získává ta strana, která lépe využívá vlivu přírodních podmínek ve svém zájmu.

3. Zkušenosti z válek svědčí o tom, že za žádných okolností při rozpracování teorie války a navíc v praxi nesmíme přeceňovat, ale také nedoceňovat význam fyzických zeměpisných podmínek. V obou pří-

padech mohou mít chyby nedozírné následky. Jen komplexní a všestranné zhodnocení všech prvků přírodních podmínek umožňuje velitelům a štábům získat potřebné úplné podklady k jejich využití v průběhu zpracovávání rozhodnutí.

4. Abychom zjistili, jaká technika, jaké druhy vojsk, v jakém rozsahu mohou být použity v operaci, jaké nejučelnější budou její formy a způsoby ve složité bojové situaci, musíme dokonale zhodnotit všechny zeměpisné zvláštnosti válčiště, strategického nebo operačního směru. S přihlédnutím k charakteru přírodních podmínek musí být organizována i příprava vojsk.

Cílem článku nebylo rozebrat celý „mechanismus“ vlivu fyzického zeměpisného faktoru na bojovou činnost vojsk, ale na základě zkušeností z válek upozornit na nutnost všestranného zhodnocení tohoto stavu v soudobých podmínkách.